

341.33

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO: HISTORIJSKA POZADINA, IZVORI I OSNOVNA PRAVILA

Ajla Škrbić*

Apstrakt:

Oduvijek postoje određena pravila kojima se ratovanje pokušava ograničiti. Naravno, u početku ta pravila nisu bila ugovorne naravi, ali s vremenom ona obavezuju sve međunarodne subjekte ne samo kao ugovori, već i kao međunarodni običaji. Ta pravila propisuju precizna prava i obaveze svih onih koji učestvuju u nekom oružanom sukobu, ali i sankcije u slučaju njihovog nepoštivanja. Razvoj pravila međunarodnog humanitarnog prava oduvijek je išao u pravcu proširenja kategorije žrtava sukoba koje su zaštićene, proširenju situacija u kojima žrtve uživaju zaštitu (međunarodni i nemeđunarodni oružani sukobi) te osavremenjivanju i modernizaciji ugovora kojima su regulisani oružani sukobi.

Ključne riječi: međunarodno humanitarno pravo, ugovor, civili, Ženevske konvencije.

UVODNE NAPOMENE

U radu pod nazivom „Međunarodno humanitarno pravo: historijska pozadina i izvori“ govorit ćemo o naznačenoj grani prava. Pokušat ćemo dokazati hipotezu da moderno poimanje međunarodnog humanitarnog prava doprinosi boljoj pravnoj zaštiti žrtava i učesnika oružanih sukoba. Da bi dokazali navedenu hipotezu, zadatak istraživanja biće komparativna analiza međunarodnog humanitarnog prava prije i sada: koje su posljedice imali oružani sukobi u historiji, a do kojih rezultata dovode danas. Pritom ćemo analizirati međunarodne propise koji se odnose na temu rada te uvidjeti da je moderna međunarodna zajednica utvrdila da, ukoliko dođe do oružanog sukoba, strane u sukobu ipak moraju poštovati određena pravila ponašanja.

Od literature najviše smo koristili knjigu „Međunarodno pravo“ cijenjenog prof. dr. Vladimira Đure Degana¹, koja je u ovoj oblasti uglavnom i osnovni izvor literature na bosanskohercegovačkim fakultetima.

* Viši sasistent na užim naučnim oblastima Međunarodno pravo i Javno pravo, te šef uže naučne oblasti Međunarodno pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Travniku, e-mail: ajla.skrbic@pfb.edu.ba.

¹ V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb 2011.

KRATAK HISTORIJAT

Pravila međunarodnog humanitarnog prava spadaju u red najstarijih pravila međunarodnog javnog prava. Cilj ove grane prava nije utvrditi ko ima pravo koristiti silu, već ograničiti patnje žrtava sukoba i pomoći uspostavi mira. No, na početku historije država smatralo se da je nasilje u međunarodnim odnosima dopušteno. Smatralo se da se samo na taj način, ustvari, i mogu postići ciljevi politike jedne države. Gotovo svi teoretičari su smatrali da je rat odlučujući momenat u rješavanju sudbine jednog naroda, odnosno odlučujući faktor politike. Ali već i tada su mnogi pravници i filozofi pokazivali interesovanje za pravno regulisanje oružanih sukoba.² Ipak, sve do druge polovine 19. stoljeća međunarodno humanitarno pravo činili su običaji koji su bili prostorno ograničeni i nisu važili univerzalno za sve subjekte međunarodnog prava.

Treba naglasiti da odredbe međunarodnog humanitarnog prava danas nisu odredbe na dobrovoljnoj osnovi niti neka moralna načela. One propisuju precizna prava i obaveze svih onih koji učestvuju u nekom oružanom sukobu, a propisuju i sankcije u slučaju njihovog nepoštivanja. Međutim, prije pojave modernog međunarodnog humanitarnog prava postojala su samo nepisana pravila koja su se zasnivala na običajima. Nakon određenog vremena počinju se sklapati bilateralni ugovori, koje su zaraćene strane najčešće potpisivale nakon završenih borbi. Osim ugovora sklopljenih na ovaj način postojala su i uputstva koja su države dijelile svojim jedinicama. Radi se o tzv. kartelima, odnosno svojevrsnim kodeksima ponašanja. Države su ih sačinjavale da bi pravno regulisale vođenje neprijateljstva.³ Iz navedenog proizlazi da su svi navedeni akti bili ograničeni kako vremenski (samo na vrijeme za koje traje određena bitka), tako i prostorno (samo za teritorij na kojem se odvija bitka).

Iako na početku, dakle, nije bilo međunarodnog humanitarnog prava kakvo danas poznajemo, oduvijek se rat pokušavao staviti u određene okvire: u pogledu

² Jean-Jacques Rousseau je još u 18. stoljeću tvrdio da je cilj rata uništenje neprijateljske države, te da je opravdano ubijati njene branioce sve dok nose oružje ali, čim polože oružje i predaju se, prestaju biti neprijatelji, i ponovo postaju obični ljudi koje više nije opravdano ubiti. Fyodor Martens, jedan od najpoznatijih ruskih pravnik, daleke 1899. godine je tvrdio da svi ljudi, civili i učesnici u neprijateljstvima, u ratu ostaju pod zaštitom međunarodnog prava, koje proizlazi iz običaja ustaljenih među prosvijećenim narodima, načela čovječnosti i onoga što nalaže javna svijest.

Centar za međunarodno humanitarno pravo i međunarodne organizacije, http://mhp.fpn.bg.ac.rs/pitanja_odgovori/pitanja_odgovori_2.html, 23.7.2014.

³ Među najpoznatije spada tzv. Lieberov kodeks iz 1863. godine. Sačinio ga je Fransis Lieber za vrijeme Američkog građanskog rata (1861–1865). Značajan je po tome što predstavlja prvi pokušaj kodifikacije postojećih ratnih zakona i običaja. Ipak, s obzirom da je bio namijenjen samo vojnicima Unije u Američkom građanskom ratu, Lieberov kodeks nije imao status međunarodnog ugovora. (S. Fabijanić Gagro, *Međunarodnopravno uređenje nemeđunarodnih oružanih sukoba*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2008., 28.)

otpočinjanja, vođenja i okončanja.⁴ Može se reći da pravila o ratovanju postoje otkad postoji i rat. Međutim, svakako da su određeni sukobi utjecali na ubrzan proces razvoja međunarodnog humanitarnog prava. Tu se, prije svega, misli na dva svjetska rata. Prvi svjetski rat⁵ (1914-1918) obilježilo je korištenje metoda ratovanja u dotad neviđenim razmjerama, a Drugi svjetski rat⁶ (1939-1945) izjednačavanje broja poginulih civila i vojnika.

Sve do iza Prvog svjetskog rata upotreba sile se smatrala normalnim i dozvoljenim načinom rješavanja problema u međunarodnoj zajednici. Rat se koristio kao sredstvo postizanja određenih ciljeva u ovisnosti od toga da li je država dovoljno jaka da podnese napor rata, da li postoje izgledi za pobjedu, da li su izvršene pripreme za vođenje rata i sl. Država je uglavnom uzimala u obzir samo snagu druge države ukoliko je razmišljala o otpočinjanju rata. Naime, sila u rješavanju određenog problema nije bila upotrijebljena samo ako je na protivničkoj strani postojala otprilike ista, ili pak još jača sila. Upravo iz tih razloga posljedice Prvog svjetskog rata i bile su više od 9 miliona mrtvih na strani Antante⁷, od čega oko 3,3 miliona civila, te više od 7,2 miliona mrtvih na strani Centralne sile⁸, od čega oko 3,2 miliona civila.⁹ Tek Pakt Lige naroda¹⁰ iz 1919. godine i Briand-Kellogov pakt¹¹ od 27.08.1928. godine pokušavaju zabraniti rat ili ga, bar u nekoj mjeri, ograničiti.

Pakt Lige naroda sadržavao je propise o kolektivnoj sigurnosti, razoružanju, mirnoj promjeni (*peaceful change*), te druge propise o pozitivnoj saradnji među državama.

⁴ Pravila koja propisuju obavezu poštovanja neprijatelja prisutna su i u Kur'anu, Bibliji, Hamurabijevom zakoniku, Mahabharati, Vikajetu, kao i u tradicionalnom afričkom pravu (naprimjer zabrana trovanja izvora).

⁵ U Prvom svjetskom ratu učestvovalo je oko 100 miliona vojnika. Prema nekim procjenama, smatra se da je, pored velike materijalne štete, bilo i 30 miliona ljudskih žrtava: 10 miliona poginulih, 20 miliona ranjenih, te 10 miliona umrlih od bolesti, gladi i iscrpljenosti. (B. Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd 2010., 884.)

⁶ Drugi svjetski rat je zahvatio 61 od tadašnjih 67 država. Procjenjuje se da je, pored velike materijalne štete od oko 260 milijardi dolara, bilo i jako mnogo ljudskih žrtava: 55-60 miliona poginulih te oko 100 miliona ranjenih. (*Ibid.*, 210.)

⁷ *Antanta* predstavlja savez između država, a u ovom kontekstu misli se na savez Velike Britanije, Francuske i Rusije protiv Njemačke i njenih saveznika. Kasnije se Antanti pridružilo još 25 država. (*Ibid.*, 52.)

⁸ *Centralne sile* je naziv za grupu zemalja koje su se u Prvom svjetskom ratu borile protiv Antante. Tu spadaju: Austro-Ugarska, Njemačka, Turska i Bugarska. (*Ibid.*, 138.)

⁹ *Ibid.*, 884.

¹⁰ Liga naroda (engl. *League of Nations*) je prva univerzalna međunarodna organizacija opštepolutičkog karaktera. Osnovana je 28.04.1919. godine na Konferenciji mira u Versaju., sa zadatkom da osigurava međunarodni mir i unapređuje saradnju među državama. (B. Krivokapić, 211.) Pakt Lige naroda je dokument usvojen na istoj Konferenciji, koji je stupio na snagu 10.01.1920. godine. Svoju stvarnu važnost izgubio je izbijanjem Drugog svjetskog rata, ali je formalno prestao važiti tek 1946. godine. (*Ibid.*, 736.)

¹¹ Naziv je dobio po Briandu, francuskom ministru vanjskih poslova, i Kellogu, državnom sekretaru Sjedinjenih Američkih Država.

Države potpisnice Briand-Kellogovog pakta, pak, osuđuju rat i obavezuju se na mirni način rješavanja svojih sporova. Iako nije uspio spriječiti ratove svojih članica, ovaj Pakt je ipak predstavljao pravnu osnovu za kažnjavanje nacističkih i japanskih ratnih zločinaca zbog zločina protiv mira nakon Drugog svjetskog rata.¹²

U periodu između dva svjetska rata bilo je mnogo pokušaja stvaranja sistema kolektivne sigurnosti, ali su se između aktera na međunarodnoj sceni javljale tada nepremostive razlike, i svi pokušaji bili su neuspjeli. Liga naroda bila je prva međunarodna politička organizacija ali, uprkos svojim nastojanjima, nije uspjela postati glavni subjekt usmjeravanja političkih zbivanja na međunarodnoj sceni. U uslovima u kojima je postojala, Liga naroda nije uspjela napraviti novi sistem ravnoteže snaga.

Drugi svjetski rat predstavljao je najveći ratni sukob u historiji. Gotovo sve države svijeta učestvovala su u tom sukobu.¹³ Pritom je poginulo oko 40 miliona ljudi samo u Evropi.¹⁴ Rat je iza sebe ostavio i veliki broj invalida. Najnoviji zvanični podaci Rusije ukazuju da je u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika (u daljnjem tekstu: SSSR) u Drugom svjetskom ratu poginulo 26,6 miliona ljudi, od čega je bilo gotovo 18 miliona civila.¹⁵

Sva ova stradanja stanovništva te materijalni gubitak koji je Drugi svjetski rat ostavio iza sebe doveli su do novog pogleda na rat i oružane sukobe u cjelini. Nadalje, mogućnost korištenja nuklearnog oružja dovela je do toga da su obje strane u sukobu raspolagale sposobnošću uzajamnog uništenja. Takođe, javila se i bojazan da upotrebom nuklearnog naoružanja dođe do propasti cijelog svijeta.

Naslanjajući se na ovu novu ideologiju, najveći doprinos u razvoju mirnog načina rješavanja sporova u modernom međunarodnom pravu dala je Povelja UN iz 1945. godine, koja potvrđuje da „svi članovi rješavaju svoje međunarodne sporove mirnim putem tako da mir u svijetu, sigurnost i pravda ne budu povrijeđeni“¹⁶, odnosno da se „svi članovi (...) u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti svake države, te od upotrebe sile na bilo koji drugi način koji nije saglasan sa ciljevima Ujedinjenih nacija“¹⁷. Dakle, iako je nakon Drugog svjetskog rata došlo do povećanja vojne moći kojom države raspolažu, uspostavljen je novi princip na kojem se zasniva svjetska politika, a taj princip je podrazumijevao ograničenja u upotrebi sile. Nova vojna tehnika i promjene do kojih je došlo na međunarodnoj sceni dovele su do promjene smjera u međunarodnim odnosima. Pronalazak i usavršavanje nuklearnog oružja dovelo je do promjene ne samo dinamike međunarodnih odnosa, već i do promjene broja njegovih aktera. Akteri

¹² Misli se na rad Međunarodnih vojnih sudova u Nürnbergu i Tokiju.

¹³ Pritom je njemačka vojska brojala oko 7,5 miliona vojnika, ruska oko 10 miliona samo na evropskom ratištu, američka oko 3 miliona, britanska 900.000 i francuska oko 400.000 vojnika. (R. Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi*, Politička kultura, Zagreb 2004., 26.)

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ B. Krivokapić, 210.

¹⁶ Čl. 2. St. 3. Povelje UN iz 1945. godine

¹⁷ *Ibid.*, čl. 2. St. 4.

međunarodnih odnosa nisu više vezani za tlo manje skupine utjecajnih država ili tlo jednog kontinenta. Cijela međunarodna zajednica danas je povezana na ekonomskom, političkom, ali i vojnom polju. Sve države postaju akteri međunarodnih odnosa, bez obzira kako male, nejake, ekonomski nerazvijene ili na niskom stepenu kulturnog razvoja bile. Rat je izgubio značaj na polju rješavanja političkih problema. Sve države danas su ujedinjene u strahu od mogućeg rezultata upotrebe svih postojećih vrsta naoružanja, jer su svjesne da je mogući rezultat uništenje svih država svijeta.

IZVORI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Međunarodno humanitarno pravo je dio međunarodnog javnog prava koji je ustanovljen običajima ili međunarodnim ugovorima, a primjenjuje se u vrijeme oružanog sukoba¹⁸, bilo da je to međunarodni sukob ili sukob koji nema međunarodni karakter. Velikim dijelom je kodifikovano, i njegovim aktima je obavezana većina današnjih država.

Osnovni izvori međunarodnog humanitarnog prava su običajna pravila i ugovori, a njegovu bazu čini Ženevska konvencija iz 1864. godine za poboljšanje položaja ranjenika u oružanim snagama u ratu. Njena pravila za zaštitu žrtava sukoba danas imaju univerzalni karakter. Podrazumijevaju obavezu pružanja pomoći svim ranjenicima u sukobu bez diskriminacije, te poštovanje i označavanje sanitetskog osoblja, vozila i opreme.

Ugovorno pravo je prilično razvijeno. Ono pruža zaštitu osobama u vrijeme oružanog sukoba i ograničava dozvoljena sredstva i metode ratovanja. Ženevske konvencije iz 1949. godine i njihovi dopunski Protokoli obezbjeđuju ekstenzivan način zaštite osoba koje ne sudjeluju ili više ne sudjeluju aktivno u sukobu. Dio Ženevskih konvencija iz 1949. godine smatra se međunarodnim običajnim pravom, ali su iste obavezujuće za gotove sve države svijeta i po ugovornoj osnovi. Protokol I ratifikovalo je više od 160 država, ali je njegova efikasnost ograničena, jer nije ratifikovan od strane svih država koje su bile uključene u međunarodne oružane sukobe. S druge strane, nemeđunarodne oružane sukobe ugovorno pravo ne utvrđuje detaljno. U njima se primjenjuje samo mali broj ugovora. Čl. 3. zajednički za sve Ženevske konvencije iz 1949. godine jako je bitan za ovu vrstu oružanih sukoba, ali isti propisuje samo minimum standarda. Naravno, nadopunjuje ga Protokol II, ali je i ovaj akt mnogo manje detaljan od pravila koja, primjerice, uređuju međunarodne oružane sukobe.

Rezolucije nisu obavezujuće pa se njihova vrijednost prilikom stvaranja međunarodnog običajnog pravila ocjenjuje s obzirom na njihov sadržaj i stepen prihvaćenosti. Što je više država prihvatilo određenu rezoluciju, njena važnost je veća.

¹⁸ Može se reći da je izuzetak od ove definicije pravilo da međunarodni subjekti moraju širiti znanje o pravilima međunarodnog humanitarnog prava i u mirnodopskim uslovima.

1899. i 1907. godine, na inicijativu ruskog cara, sazvane su Haške konferencije, a sve zbog ograničavanja povećanja naoružanja i zabrane razvoja i proizvodnje oružja. Težište Prve konferencije bilo je uspostavljanje saradnje među državama, mirno rješavanje sporova i institucionalizovanje međunarodne saradnje, dok je Druga konferencija imala težište na pravnom regulisanju rata i njegovoj humanizaciji.

1899. godine donesena je Konvencija o mirnom rješavanju sporova u međunarodnim odnosima, a 1907. godine druga Konvencija o potrebi mirnog rješavanja sporova. Pokušala su se riješiti četiri osnovna pitanja:

1. stvaranje arbitrarne međunarodne organizacije;
2. rješavanje problema razoružanja;
3. mirno rješavanje međunarodnih sporova;
4. kodifikacija ratnog prava i neutralnosti.

Što se tiče Prve mirovne konferencije iz 1899. godine, prvo pitanje se tu nije uspjelo riješiti, ali su na neki način stvorene preteče međunarodnih organizacija. Ono što nije za pohvalu, svakako, jeste činjenica da na naznačenoj Konferenciji nisu dogovorene konkretne mjere razoružanja, ali je, s druge strane, usvojen niz konvencija o ograničenju pojedinih vrsta naoružanja.¹⁹

Ženevska konvencija o zaštiti ranjenika i bolesnika iz 1906. godine revidirala je Ženevsku konvenciju iz 1864. godine za poboljšanje položaja ranjenika u oružanim snagama u ratu. Utvrđuje pravila o položaju ranjenika i bolesnika te njihovoj njezi. Utvrđuje ko je ranjenik, ko bolesnik i kakva je obaveza strana u sukobu u vezi sa njegom ranjenika i bolesnika.

Na Drugoj mirovnoj konferenciji iz 1907. godine usvojeni su dokumenti koji predstavljaju prvu veću kodifikaciju postojećih pravila međunarodnog običajnog prava.

Druga haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu potpisana je 29.7.1899. godine, a naknadno, 18.10.1907. godine, zamijenjena Četvrtom haškom konvencijom, koja je stupila na snagu 26.1.1910. godine. U uvodu Četvrte haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine postavljena je Martensova klauzula. Ista glasi: „U slučajevima koji nisu obuhvaćani ovim odredbama ili drugim međunarodnim sporazumima, civili i borci ostaju pod zaštitom i autoritetom načela međunarodnog prava izvedenog iz ustanovljenih običaja, iz načela čovječnosti i iz diktata javne svijesti.“ Time je predviđena hijerarhija u pravilima o ratovanju, s ciljem da se ne pojave pravne praznine. Dakle, prvo se primjenjuju pisane odredbe koje su utvrđene u Četvrtoj haškoj konvenciji o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine te odredbe koje su ustanovljene u drugim pisanim konvencijama. Ukoliko pisanih odredaba nema, primjenjuju se pozitivna pravila opšteg običajnog međunarodnog prava. Ukoliko nema ni takvih pravila, strane u sukobu ne smiju ni tada djelovati samovoljno, ne

¹⁹ Neke od tih konvencija su: Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu, Deklaracija o zabrani bacanja bombi iz balona i cepelina, Deklaracija o zabrani upotrebe bojnih otrova, Deklaracija o zabrani upotrebe rasprskavajućih i deformirajućih zrna itd.

poštujući nikakva pravila; u takvim okolnostima moraju se primjenjivati načela međunarodnog prava koja proizlaze iz načela čovječnosti i diktata javne svijesti.

Pravila utvrđena Pravilnikom o zakonima i običajima rata na kopnu, od 18.10.1907. godine (u daljnjem tekstu: Haški pravilnik) danas se smatraju ne samo običajnim pravilima u međunarodnim, nego i običajnim pravilima u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Tu spada, primjerice, zabrana uništavanja ili zapljene imovine protivnika, osim ako se isto ne zahtijeva imperativnom vojnom potrebom.

Ove Konferencije su predstavljale kodifikaciju ratnog prava koje je bilo na snazi na osnovu dotadašnjih običajnih pravila. Konvencije donesene na Haškim konferencijama nisu riješile pitanja potpune zabrane i neodobravanja upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Ustvari, u tadašnjem stanju međunarodne zajednice nije se uopšte ni raspravljalo o zabrani vođenja rata, ali su uvedena osnovna humanitarna pravila o vođenju sukoba.

Prvi svjetski rat zaustavio je aktivnosti na ciljevima Haških konvencija. Po njegovom završetku, 1924. godine, usvojen je Protokol o mirnom rješavanju sporova, a pet godina nakon toga Skupština Lige naroda je usvojila Generalni akt o mirnom rješavanju sporova.

Jednim od osnovnih izvora međunarodnog humanitarnog prava smatra se i već spomenuti Briand-Kellogov pakt iz 1928. godine. To je, dakle, bio pakt koji je prvi put u historiji zabranio rat.

No, jednim od najznačajnijih izvora međunarodnog humanitarnog prava smatra se Povelja UN iz 1945. godine. Ista je nastavila misiju Lige naroda, odnosno nastavila raditi na promociji mirnog rješavanja sporova, te su na osnovu nje zaključene brojne konvencije i ugovori iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava²⁰.

Povelja UN utvrđuje obavezu država da sve svoje sporove rješavaju mirnim putem. Inicijativa za rješavanje spora može poteći od bilo kojeg člana UN, ali i od država nečlanica ili pak nekog od organa. Strankama u sporu ne samo da mogu biti date neobavezujuće preporuke ili rezolucije, već im mogu biti date i obavezujuće smjernice - ukoliko Vijeće sigurnosti smatra da je predmetnim sporom ugrožen međunarodni mir.

Može se zaključiti da su najvažniji izvori međunarodnog humanitarnog prava konvencije, koje predstavljaju pravila izričito priznata od strane država, posebno iz razloga što predstavljaju osnovu za zaključivanje niza posebnih ugovora. Međutim, izvorima međunarodnog humanitarnog prava smatraju se i različite humanitarne preporuke međunarodnih organizacija, institucija i organa, savjetodavna mišljenja, arbitražni postupci, sudske presude, te jednostrani akti država i međunarodnih

²⁰ Između ostalih, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, od 9.12.1948. godine, Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, od 26.11.1968. godine (BiH prihvatila iste sukcesijom 15.12.1993.) itd.

organizacija.²¹ Opšta pravna načela civilizovanih naroda predstavljaju, takođe, izvore međunarodnog humanitarnog prava u smislu da popunjavaju pravne praznine - ukoliko iste postoje. Imaju supsidijarno dejstvo, jer se primjenjuju u situacijama kada postoje pravne praznine u konkretnom slučaju.²²

17.7.1998. usvojen je Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda koji je jako bitan u procesu smanjenja mogućnosti izbjegavanja kazne za kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Međunarodni krivini sud je nadležan za ratne zločine počinjene u vrijeme međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba.

Može se zaključiti da je danas upotreba sile zabranjena, izuzev u slučaju samoodbrane, pojedinačne ili kolektivne, te izuzev uz ovlaštenje Vijeća sigurnosti prema Glavi VII Povelje UN iz 1945. godine.²³

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA/KRIŽA

Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa (u daljnjem tekstu: MKCK) je neutralna, nepristrasna i nezavisna humanitarna nevladina organizacija. Osnovan je sa ciljem da u ratu očuva određenu mjeru humanosti, a rukovodi se principom da čak i ratovi imaju mjeru u pogledu načina vođenja i u pogledu ponašanja sudionika. Njegova misija je pružanje zaštite i pomoći civilnim i vojnim žrtvama oružanih sukoba i unutrašnjih nemira, i to bez ikakve diskriminacije i pristrasnosti. Gotovo sve države svijeta su kroz razne međunarodne akte potvrdile ovu ulogu MKCK-a.

Ova Organizacija mora biti neutralna, jer samo na taj način može ispuniti svoju misiju. „Samo ako je slobodan da deluje nezavisno od svih vlada i drugih organa vlasti, MKCK može da služi istinskim interesima žrtava sukoba, što čini srž njegove humanitarne misije.“²⁴

MKCK je nastao na osnovu privatne inicijative u Švicarskoj, ali danas predstavlja jednu od najmasovnijih međunarodnih organizacija. Ima delegacije u preko 60 država svijeta, aktivan je u preko 80 država svijeta, a zapošljava oko 12.000 ljudi.

²¹ Primjerice, ponašanje na bojnopolju, upotreba određenog oružja, različiti vojni priručnici, uputstva oružanim snagama, mišljenja zvaničnih pravnih savjetnika, istupanja pred međunarodnim sudovima itd. Takođe, odluke međunarodnih sudova predstavljaju pomoćne izvore međunarodnog prava, jer doprinose nastanku pravila međunarodnog običajnog prava, te utječu na kasniju praksu međunarodnih subjekata.

²² Pitanje koje se najčešće postavlja jeste ko su civilizovani narodi. Tu se, u suštini, misli na dva bitna elementa: da je takvo načelo sadržajem i vrijednošću visoko pozicionirano, i da je prihvaćeno od relevantnog broja međunarodnih subjekata.

²³ „Ništa u ovoj Povelji ne dira u prirodno pravo individualne ili kolektivne samoodbrane u slučaju oružanog napada na nekog člana Ujedinjenih nacija sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje članovi poduzimaju u vršenju toga prava samoodbrane, odmah se dojavljuju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da na temelju ove Povelje djeluje svakoga časa na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti.“ (čl. 51. Povelje UN iz 1945. godine)

²⁴ Priručnik Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, *Upoznajte MKCK*, 2001., 3.

Neki od zadataka MKCK-a su: širenje znanja o međunarodnom humanitarnom pravu, praćenje poštivanja zakona, skretanje pažnje na kršenja međunarodnog humanitarnog prava, obezbjeđenje humanitarne pomoći civilnom stanovništvu u oružanim sukobima, posjete ratnim i civilnim zarobljenicima. Ova Organizacija pruža jednu od tri vrste pomoći žrtvama oružanih sukoba: ekonomsku, pomoć za preživljavanje te ekonomsku obnovu.

Ekonomska podrška podrazumijeva zaštitu onih resursa koji su neophodni stanovništvu da bi preživjelo. Tu se, prije svega, misli na sredstva za proizvodnju koja omogućavaju stanovništvu da održi ekonomsku samostalnost.

Pomoć za preživljavanje podrazumijeva zaštitu života žrtava sukoba tako što im se olakšava pristup ekonomskim dobrima neophodnim za opstanak.

Ekonomska obnova podrazumijeva pomoć stanovnicima u izgradnji njihovih domova, sredstava za proizvodnju i drugih resursa koji mu omogućavaju da postane samostalno.

MKCK počiva na sedam osnovnih principa: humanost, nepristrasnost, neutralnost, nezavisnost, dobrovoljnost, jedinstvo, univerzalnost.

Humanost podrazumijeva da MKCK pruža pomoć ranjenicima u oružanom sukobu bez diskriminacije. Cilj ove Organizacije je zaštita života, zdravlja i dostojanstva svakog pojedinca.

Drugi princip, princip nepristrasnosti, znači da MKCK ne pravi razliku na nacionalnoj, rasnoj, vjerskoj ili nekoj drugoj osnovi – pruža pomoć svim žrtvama sukoba, praveći razliku među njima samo na osnovu hitnosti.

Treći princip MKCK podrazumijeva da je ovo neutralna organizacija koja nije ni na jednoj strani u sukobu niti se upliće u isti.

MKCK je nezavisna organizacija koja, iako je čine nacionalna društva kao dijelovi humanitarnih službi svojih vlada, ostaje autonomna i samostalna.

MKCK je organizacija koja djeluje na dobrovoljnoj osnovi i nije usmjerena ka stvaranju dobiti.

Jedinstvo, kao jedan od osnovnih principa MKCK, podrazumijeva da svaka država ima samo jedno Društvo Crvenog krsta, koje svoju djelatnost obavlja na području cijele države.

MKCK je, takođe, univerzalna, globalna organizacija, koja obuhvata cijeli svijet.

Ono što ga razlikuje od drugih nevladinih organizacija jeste njegov mandat i pravni status, kao i imunitet i privilegije koje uživa, a koje se uglavnom dodjeljuju samo međuvladinim organizacijama. Naime, MKCK uživa imunitet od vođenja pravnog postupka, koji ga štiti od administrativnih i sudskih procesa, zatim uživa nepovredivost prostorija, arhiva i drugih dokumenata.

Prvenstveno MKCK pokušava da ima preventivno djelovanje. Dakle, cilj je da se spriječe ili barem ublaže najteža stradanja u oružanim sukobima. Grupacije kojima se MKCK prvenstveno obraća jesu policija, vojska i druge naoružane osobe koje mogu vršiti utjecaj na druge. Krajnji cilj ovog djelovanja jeste utjecaj na ljude, kako bi povećali zaštitu civilnog stanovništva u oružanim sukobima te kako bi

poboljšali humanitarne aktivnosti tokom sukoba. Dakle, ukoliko MKCK uoči kršenja odredbi međunarodnog humanitarnog prava, prvo će na to diskretno upozoriti vlasti odgovorne za kršenje prava. Istovremeno sa upozoravanjem države na njenu odgovornost prema civilima, zatvorenici, ranjenicima i bolesnim borcima, MKCK može i sam poduzeti određene korake. Naime, MKCK uglavnom vrši isporuke humanitarne pomoći, vrši evakuaciju ugroženih osoba, te traži nestale osobe. Ukoliko upozorenje ne donese nikakve promjene, MKCK ima pravo javno osuditi takvo nepoštivanje međunarodnog humanitarnog prava. Naravno, navedeno je moguće samo ako se ocijeni da je u interesu žrtava sukoba.

Svakodnevno se broj organizacija koje pružaju humanitarnu pomoć stanovništvu prilikom oružanih sukoba povećava. To je, svakako, pozitivna činjenica, ali dovodi i do zabuna, preklapanja i nesporazuma.²⁵ Upravo iz tih razloga MKCK koordinira sa radom drugih humanitarnih organizacija i konsultuje se s njima prilikom vršenja svoje misije. Navedeno dokazuje da se u modernom međunarodnom humanitarnom pravu pokušava napraviti skup obaveznih pravila ponašanja i djelovanja svih humanitarnih organizacija, kako ne bi dolazilo do nesporazuma u praksi.²⁶

ULOGA UJEDINJENIH NACIJA U RJEŠAVANJU SUKOBA

Nakon Drugog svjetskog rata, kao rezultat saradnje i želje da se izbjegnu daljnji sukobi u novonastalom miru, osnovana je organizacija Ujedinjene nacije (u daljnjem tekstu: UN). Ovoj Organizaciji dat je primarni zadatak: postati međunarodni instrument očuvanja mira, sigurnosti i unapređenja saradnje. Planirano je da postane univerzalno sredstvo za rješavanje sporova i trajan oblik zajedničkog djelovanja svih država svijeta.

Osnivanjem UN utvrđeno je da su glavne zadaće ove Organizacije:

- „očuvanje mira i sigurnosti
- očuvanje društvenog poretka i zaštita prava čovjeka
- održavanje dobrosusjedskih odnosa
- briga za gospodarski i društveni napredak djelovanjem međunarodnih organizacija“²⁷.

²⁵ Nesporazumi se odnose na principe rada, način pružanja pomoći i sl. (*Ibid.*, 42.)

²⁶ O nastanku, principima, mandatu, delegacijama, aktivnostima i vrstama pomoći koje MKCK pruža više na: <http://www.icrc.org>

V.: Priručnik Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, *Upoznajte MKCK*, 2001.; F. de Mulinen, *Priručnik o ratnom pravu za pripadnike oružanih snaga*, Društvo Crvenog krsta SCG i Međunarodni komitet Crvenog krsta; M. Starčević (ur.), *Izvori međunarodnog humanitarnog prava, Priručnik za profesionalne vojnike, pravnike i aktiviste Crvenog krsta*, MKCK, Beograd 2002.; N. Borić, „Saradnja humanitarnih organizacija sa međunarodnim sudovima“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, L-2007., 53-67.

²⁷ R. Vukadinović, 29.

Naglašena je obaveza suzdržavanja svih država od upotrebe sile protiv bilo koje države, a osnovna zadaća u osiguranju ove vrijednosti stavljena je u nadležnost Vijeću sigurnosti UN.

UN je na početku svog djelovanja dobro ispunjavao svoju zadaću: pokazale su to intervencije u Iračko-iranskom ratu, Afganistanu, Namibiji, Latinskoj Americi. Međutim, uskoro je aktivnost UN-a počela zakazivati.²⁸ Jedan dio kritičara smatra da je neučinkovitost UN-a povezana sa njegovim malim autoritetom koji uživa u državama u kojima je djelovao. Drugi smatraju da je ova Organizacija od samog početka neefikasna i da ne može rješavati probleme koji joj se stavljaju u nadležnost.

Najveći broj kritika upućivan je mirovnim snagama kao dijelu UN-a, a čija je osnovna zadaća upravo osiguranje međunarodnog mira. Mirovna misija predstavlja oružane snage koje se postavljaju između strana u sukobu, i to tako da bi nastavak neprijateljstva bio moguć samo ako se napadnu te mirovne misije, te time agresor sam sebe otkrije. Ove snage nisu predviđene Poveljom UN, ali je mogućnost njihovog osnivanja utvrđena u Glavama VI i VII Povelje, te su osnovane radi praktičnog djelovanja ove Organizacije, a uglavnom radi prekida vatre u oružanom sukobu. Švedski političar, izaslanik u UN-u i nekadašnji Generalni sekretar iste Organizacije, Dag Hammarskjöld, nazvao je mirovne operacije u aktu „*Agenda for Peace*“²⁹ određenom vrstom šeste i pol Glave Povelje UN, te se takvo određenje mirovnih snaga održalo i do danas. Međutim, pravila o tome kad se mirovne snage moraju okupiti i djelovati, ili na koji način iste osnovati - ne postoje u aktima UN. U *Agenda for Peace* imenovani političar je istakao da UN ne može djelovati u svim međunarodnim sukobima, jer njegova sredstva nisu tako velika³⁰, a ni države članice nisu voljne uplitati se u svaki sukob.³¹ Njegovo djelovanje, u svakom slučaju, zavisilo je od pristanka strana u sukobu³², nepristupačnosti posmatrača (kao još

²⁸ Primjeri BiH, Ruande, Somalije, Kuvajta, Iraka.

²⁹ *Agenda for Peace* je izvještaj koji je UN sačinio 1992. godine i kojim je najavio pravac daljnjeg djelovanja ove Organizacije.

³⁰ Prema različitim istraživanjima troškovi mirovnih operacija samo u periodu od 1948. do 1994. godine iznosili su preko 10,5 milijardi dolara, a samo u 1994. godini ti troškovi su iznosili 3,6 milijardi dolara. S druge strane, dug po ovoj osnovi je 1993. godine iznosio gotovo milijardu dolara (R. Vukadinović, 247. i 253.). Države članice smatraju da izdvajaju previše sredstava za finansiranje mirovnih operacija, a da od samih operacija nemaju nikakve koristi. Zbog svega navedenog postoji rizik da se sve mirovne operacije ne sprovedu upravo zbog nedostatka sredstava.

³¹ Preporučuje se da se operacije UN pokreću ukoliko se ispune sljedeći uslovi: postoji prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti, regionalna tijela su spremna pomoći održanju mira, postoji prekid vatre, jasan je politički cilj koji se ogleda u mandatu, tačan mandat i razumno osiguranje sigurnosti personala UN (podaci dati u predsjedničkoj izjavi Vijeća sigurnosti od 3.5.1994. godine). Ubrzo nakon naznačene izjave, 5.5.1994. godine, tadašnji predsjednik SAD, Bill Clinton, potpisao je Predsjedničku direktivnu odluku, u kojoj je naveo šta se mora uzeti u obzir prilikom pokretanja mirovne operacije. Pritom je naveo sljedeće: mogućnost unapređenja interesa SAD i interesa međunarodne zajednice, sredstva za obavljanje misije, sagledavanje posljedica neulaska u akciju, realističan kriterij za kraj akcije, te pristanak strana u sukobu i prekid vatre.

³² Nekadašnji Generalni sekretar UN-a, Boutros Ghali, u *Agenda for Peace* je istakao da su sve dotadašnje akcije UN-a izvedene uz dopuštenje strana u sukobu. Međutim, uskoro je praksa pokazala

jednog dijela UN), te neprimjenjivanju sile. Međutim, pristanak strana najčešće je iznuđen političkim pritiscima i prijetnjama samoga Vijeća sigurnosti. Isto tako, i pri odlučivanju o djelovanju mirovnih snaga glavnu riječ vodile su velike sile, stalne članice UN, koje su prilikom i ove vrste odlučivanja mogle koristiti svoje pravo veta. Vremenom je nastala i praksa da snage stalnih članica UN ne učestvuju u mirovnim snagama, te da sukobi blokovskih snaga nisu uključeni u operacije mirovnih snaga.³³

Protokoli iz 1977. godine ne sadrže odredbe o zaštiti osoblja i objekata uključenih u mirovne misije. Smatra se da isti uživaju zaštitu od napada kakvu uživaju civili i civilni objekti. Ovo pravilo je sada dio međunarodnog običajnog prava koje se primjenjuje i u međunarodnim i u nemeđunarodnim oružanim sukobima.

Prva posmatračka misija UN bila je misija iz 1947. godine u Grčkoj. Trajala je do 1954. godine. Nakon toga su slijedile ostale mirovne misije.³⁴

U pogledu mirovnih misija na području SFRJ Vijeće sigurnosti je, Rezolucijom broj 743 od 21.2.1992. godine, ustanovilo Snage Ujedinjenih nacija za zaštitu (engl. *United Nations Protection Force*; u daljnjem tekstu: UNPROFOR).³⁵ Ova mirovna operacija je trebala biti privremena, ali je njen mandat proširivan.³⁶ Biti neutralan

suprotno pa se, primjerice prilikom djelovanja UN-a u Somaliji 1992. godine, nije tražio pristanak strana u sukobu. U takvim slučajevima UN je smatrao da njegova nadležnost postoji na osnovu Glave VII Povelje UN iz 1945. godine. Takođe, smatra se da upravo „održanje međunarodnog mira i sigurnosti“ predstavlja zahtjevan cilj koji, u slučaju da bude napadnut, mora brzo da dobije zaštitnika - UN - tako da se nema vremena za dobivanje dozvole od sudionika sukoba.

³³ Praksa da i snage stalnih članica Vijeća sigurnosti učestvuju u mirovnim snagama pokrenuta je tek od 1992. godine. Tek tada je UN pokazao da mirovne snage shvata ozbiljno te da je spreman u potpunosti saradivati sa istim. Ipak, time nije u potpunosti riješen ovaj problem; naime, velike sile nisu lako dozvoljavale da druge države imaju glavnu riječ nad njihovim snagama. One tu uopšte nisu pokazale timski rad koji bi morao postojati u jednoj međunarodnoj organizaciji, već su više voljele da djeluju kao snage određene države. Takvim stavom nije se mogao postići cilj UN-a, odnosno stvaranje odgovarajućeg sistema kolektivne međunarodne sigurnosti. Isto tako, ni mnogo drugih, manje jakih država nije spremno tako lako slati svoje vojne trupe u sklopu mirovnih akcija u tuđe države, da pridonose miru daleko od njihove teritorije. Jedine koje daju pozitivan primjer jesu nordijske države, koje su kroz dugi niz godina pokazale da imaju profesionalan pristup u pogledu mirovnih misija i koje su sprovele obuku nad više od pola miliona pripadnika snaga koje su djelovale u različitim krizama. Ostale države uglavnom nalaze različita opravdanja (ekonomske ili slične prirode) kako bi opravdale svoje nedjelovanje u mirovnim akcijama. Pored svega toga, i sama organizacija UN ima određena pravila u pogledu slanja mirovnih snaga na teritorije drugih država – naprimjer nije praksa da se šalju mirovne snage u područja koja su u neposrednoj blizini kriznih teritorija. Uglavnom, dok se uklupe sve moguće pojedinosti – dakle, od pravila UN pa sve do volje država članica da aktivno učestvuju u mirovnim misijama – prolazi vrijeme i gubi se svrha ovih misija.

³⁴ UN je poduzeo 13 mirovnih operacija do 1978. godine, a nakon toga, u periodu od 1978. do 1988. godine, došlo je do zatišja. Međutim, već u periodu od 1989. godine pa sve do 1994. godine UN je pokrenuo 21 mirovnu misiju, u kojima je angažovano preko 70.000 vojnika i preko 65 država. (R. Vukadinović, 239-241.)

³⁵ O UNPROFOR-u vidjeti na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprofor.htm>

³⁶ Na osnovu Rezolucije broj 758 od 8.6.1992. godine u Sarajevu su ustanovljeni vojni posmatrači, a na osnovu Rezolucije broj 776 od 14.9.1992. godine mandat UNPROFOR-a u BiH je proširen i ojačan.

u sukobu u SFRJ predstavljalo je izazov za UNPROFOR, tim više što je 1995. godine došlo do pogoršanja njegovih odnosa sa snagama Republike Srpske (u daljnjem tekstu: RS). Naime, snage RS su bile prekršile sporazum o evakuaciji teškog oružja oko Sarajeva³⁷, što je dovelo do bombardovanja njihovih položaja iz zraka. Nakon toga je Vojska RS zarobila više od dvije stotine pripadnika UNPROFOR-a.³⁸ Vojna akcija širokih razmjera koju je poduzela vojska RS i koja je ocijenjena kao genocid od strane Međunarodnog suda pravde rezultirala je zračnim napadima Sjeverno-Atlantskog vojnog saveza (engl. *North Atlantic Treaty Organization*; u daljnjem tekstu: NATO).³⁹

Uskoro je UNPROFOR u BiH zamijenjen Snagama za implementaciju pod vodstvom komande NATO-a u BiH (engl. *The Implementation Force*; u daljnjem tekstu: IFOR). IFOR nije mirovna misija UN niti predstavlja policijske snage, već snage NATO-a za implementaciju.⁴⁰

Dužnost poštovanja međunarodnog humanitarnog prava postoji za sve oružane snage pa tako, naravno, i za oružane snage pod kontrolom UN. Ova njihova dužnost dodatno je utvrđena Biltenom „Poštovanje međunarodnog humanitarnog prava od strane snaga Ujedinjenih nacija“, koji je 6.8.1999. godine objavio Generalni sekretar UN povodom obilježavanja 50. godišnjice usvajanja Ženevskih konvencija iz 1949. godine. U ovom Biltenu navedena su osnovna načela međunarodnog humanitarnog prava koje snage UN moraju primjenjivati gdje god bile angažovane. Isto tako, uobičajena je praksa da UN sklopi posebne sporazume sa državama na čijoj su teritoriji angažovane njihove trupe, a koji se tiču njihovih prava i obaveza tokom operacija za održanje mira. Naime, osnovna svrha ovakvih operacija jeste osiguranje poštovanja prekida vatre i linija razgraničenja, kao i sklapanje ugovora o povlačenju jedinica. Postavlja se pitanje šta je sa upotrebom sile: je li dozvoljena ukoliko se koristi za prekid sukoba?

Načelno je ipak upotreba sile i dalje zabranjena, osim u slučaju samoodbrane.⁴¹

Rezolucijom broj 781 od 9.10.1992. godine ustanovljena je zona zabrane leta iznad BiH i okupiranih dijelova Republike Hrvatske za zrakoplove s nepokretnim i pokretnim krilima.

³⁷ Rezolucijama Vijeća sigurnosti broj 819 od 16.4.1993. godine i 824 od 6.5.1993. godine ustanovljene su zaštićene zone u BiH. U tim zonama su bili zabranjeni oružani napadi i druga neprijateljstva.

³⁸ Tekst optužnice protiv Radovana Karadžića, http://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/bcs/cis_karadzic_bcs.pdf, 2.7.2014.

³⁹ O strukturi, državama članicama i ostalim podacima o NATO-u više vidjeti na: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm>

⁴⁰ O tome više na: <http://www.nato.int/ifor/ifor.htm>

⁴¹ Na početku postojanja UN-a upotreba sile bila je dozvoljena samo kada su snage ove Organizacije bile izravno ugrožene ili kada je izvršavanje njihove zadaće bilo silom zaustavljeno. Praksa je u BiH, međutim, pokazala da je cilj ponekad moguće postići jedino upotrebom sile. Upravo zbog toga je Boutros Ghali u već spominjanoj „*Agenda for Peace*“ naznačio stvaranje snaga koje će moći koristiti silu. Takve snage nazvane su *Peace enforcement forces*.

SIMBOLI HUMANOSTI

Prilikom osnivanja organizacija i pokreta humanitarnog karaktera koji bi pružali pomoć žrtvama oružanih sukoba bez diskriminacije stvorila se potreba da se takve organizacije i pokreti obilježavaju posebnim znakom. Takav znak ne samo da bi obilježavao i štutio one koji pružaju pomoć (koji su, dakle, članovi takvih organizacija i pokreta), nego i same žrtve oružanih sukoba (ukoliko se nađu pod okriljem takvih organizacija). Kao znak raspoznavanja za službe koje nude humanitarnu pomoć na Međunarodnoj konferenciji 1863. godine usvojen je crveni krst/križ na bijeloj pozadini. 1864. godine ovaj znak je priznala i Diplomatska konferencija, a iste godine je odobren i Ženevskim konvencijama iz 1864. godine.

S druge strane, u oružanim sukobima pojavio se problem kako na bojnopolju prepoznati osobu ili objekat koji ne smiju biti cilj napada. Pojavila se ideja da se u tu svrhu koristi traka koju bi zaštićena osoba stavila oko ruke, odnosno zastava koja bi se isticala na objektima. Onda je Ženevskom konvencijom za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu utvrđeno da će takva zastava i takva traka imati znak crvenog krsta/križa na bijelom polju. Turska je 1876. godine umjesto krsta odlučila upotrijebiti crveni polumjesec, što su uskoro prihvatile još neke države, tako da je i ovaj znak priznat 1929. godine kao zvaničan simbol humanosti. Iran je predložio da se u istu svrhu koriste crveni lav i sunce, a Izrael Davidov crveni štit. Trećim protokolom uz Ženevske konvencije iz 2005. godine⁴² uveden je i crveni kristal kao znak raspoznavanja na bojnopolju. Danas su u upotrebi ili crveni krst ili crveni polumjesec.

U novije vrijeme javio se problem sa ova dva raspoznavajuća znaka. Naime, postoje države kojima ni jedan od njih nije prihvatljiv. Ističe se, naprimjer, izraelsko društvo Magen David Adom, koje bi htjelo u istu svrhu koristiti crvenu Davidovu zvijezdu. Međutim, navedeno nije u skladu sa Ženevskim konvencijama. Da bi riješio ovaj problem, MKCK je predložio dodatni znak koji bi se mogao koristiti kao humanitarni. Taj znak bi bio bez bilo kakvih vjerskih ili sličnih obilježja.

U svakom slučaju, znak humanosti je simbol pomoći ranjenicima i bolesnicima. Služi za označavanje osoblja, materijala, zgrada, uređaja i prevoznih sredstava, te se uvijek mora poštovati, ne smije se zloupotrebljavati niti koristiti bez odobrenja nadležne vlasti.⁴³

Humanitarni znak ima zaštitnu i indikativnu svrhu.⁴⁴ Odgovornost za poštovanje znaka snose države potpisnice Ženevskih konvencija.⁴⁵

⁴² BiH je isti potpisala 14.3.2006. godine (ICRC, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO?OpenView>, 30.6.2014.)

⁴³ Čl. 38-44. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu; čl. 41-43. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru; čl. 18. Protokola I; čl. 12. Protokola II

⁴⁴ Zaštitna svrha podrazumijeva da ovaj znak pokazuje da osoba koja ga koristi ima pravo na zaštitu propisanu Ženevskim konvencijama, dok indikativna svrha pokazuje da osoba (ili objekat) koji nose ovakav znak imaju veze sa Crvenim krstom/križom.

OSNOVNA PRAVILA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Razvoj pravila međunarodnog humanitarnog prava oduvijek je išao u pravcu proširenja kategorije žrtava sukoba koje štiti, proširenju situacija u kojima žrtve uživaju zaštitu (međunarodni i nemeđunarodni oružani sukobi) te osavremenjivanju i modernizaciji ugovora (primjerice, pravila o zaštiti ranjenika usvojena su 1864. godine, a zatim modernizovana 1906., 1929., 1949. i 1977. godine).

Najvažnija načela međunarodnog humanitarnog prava jesu načelo distinkcije [razlikovanja civila i boraca (i civilnih od vojnih objekata)], načelo proporcionalnosti (odbrana proporcionalna napadu), te zabrana sredstava i metoda čija je priroda takva da izazivaju prekomjerne povrede ili nepotrebne patnje.

Prvo načelo podrazumijeva da strane u sukobu moraju u svakom trenutku razlikovati civilno stanovništvo od boraca, i civilne objekte od vojnih te, u skladu s tim, usmjeriti svoje operacije samo na vojne objekte.⁴⁶ U svakom oružanom sukobu treba poduzeti sve moguće mjere da se civili zaštite, osim u slučaju kad isti učestvuju u neprijateljstvima. U svakom trenutku se moraju poštovati osnovna ljudska prava i civila i boraca - koliko to okolnosti oružanog sukoba dozvoljavaju.

Drugo načelo znači da je zabranjeno pokretati napad znajući da će isti prouzrokovati usputni gubitak života ili povredu civila, ili štetu civilnom objektu, i to takvu koja bi bila prevelika u odnosu na konkretan i izravan cjelokupni vojni dobitak koji se očekuje od napada.

Što se tiče trećeg načela, riječ je o tome da, pored pravila o zabrani u vezi sa osobama prema kojima su akti nasilja usmjereni, postoje i pravila o zabrani u vezi sa metodama i sredstvima koja se koriste prilikom ratovanja. Naime, ni zaraćene strane a ni pripadnici oružanih snaga nemaju neograničeno pravo na izbor metoda i sredstava ratovanja. Zabranjeno je, prije svega, koristiti ona oružja i metode ratovanja koji mogu prouzrokovati nepotrebne gubitke ili patnju.⁴⁷

⁴⁵ Ipak, vrlo česte su i zloupotrebe humanitarnih znakova. U takvom slučaju je MKCK obavezan podsjetiti sukobljene strane da poštuju znak, kao i na korake koji se poduzimaju protiv onih koji ga nepravilno upotrebljavaju.

Zloupotrebe mogu biti različite: imitacija, uzurpacija, prevara itd. Naime, zaštićeni humanitarni znak oružane grupe mogu zloupotrijebiti ako koriste jako sličan znak za svoju identifikaciju ili ako zaštićeni znak koriste označavajući svoje članove. Prevaru, primjerice, predstavlja i upotreba bolničkih vozila (sa zaštićenim humanitarnim znakom na njima) za prevoz boraca ili oružja. U suštini, bilo kakva upotreba ovih simbola osim one za koje su isti namijenjeni – predstavlja njihovu zloupotrebu.

⁴⁶ Vojni objekti su objekti koji po svojoj prirodi, lokaciji, namjeni ili korištenju efikasno doprinose vojnoj akciji, i čije uništenje, zauzimanje ili neutralizacija pružaju određenu vojnu prednost (čl. 52. st. 2. Protokola I).

⁴⁷ „Smatrajući (...) da jedini legitimni cilj čijem ostvarenju države trebaju težiti tokom rata jeste da se oslabe vojne snage neprijatelja; (...) da bi taj cilj bio premašen upotrebom oružja koje nepotrebno povećava patnje ljudi izvan borbenog stroja, ili čini njihovu smrt neizbježnom (...).“ (Petrogradska deklaracija o upotrebi eksplozivnih metaka od 29.11.1868. godine)

Dakle, osnovno pravilo međunarodnog humanitarnog prava jeste pravilo da zaraćene strane u svakom trenutku moraju praviti razliku između civila i boraca. Civili i njihova imovina moraju se poštediti od napada. Oni ne smiju, ni u cjelini niti pojedinačno, biti predmet napada. Svaki napad mora biti usmjeren na vojni cilj.⁴⁸

Osobe koje ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima u svim situacijama moraju biti poštovane i zaštićene, te im se mora obezbijediti čovječan tretman bez neprijateljskog razlikovanja. Osobe koje ne učestvuju ili više ne učestvuju u neprijateljstvima imaju pravo na poštovanje svog prava na život te na poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta. Takve osobe moraju biti zaštićene bez obzira na prirodu sukoba. Za sve strane u sukobu postoji obaveza humanog ponašanja prema njima, i to bez ikakve diskriminacije. Takođe, zabranjeno je ubijati ili ranjavati neprijatelja koji se predao ili koji više nije sposoban učestvovati u neprijateljstvima.

U pogledu ranjenika i bolesnika postoji pravilo da se isti moraju skupiti i zbrinuti. Ovo pravilo ne vrijedi samo za pripadnike vlastitih oružanih snaga, već i za ranjene i bolesne koji pripadaju neprijateljskim oružanim snagama. Zarobljenici i civilno stanovništvo koje padne u vlast neprijatelja imaju pravo na poštovanje ne samo prava na život, već i prava na dostojanstvo, ličnih prava, vjerskih, političkih i slično. Takvim osobama mora se omogućiti da se dopisuju sa pripadnicima svojih porodica, kao što im se mora omogućiti i primanje pomoći.

Sanitetsko osoblje, ustanove, kao i materijalna i transportna sredstva moraju biti pošteđena ratnih razaranja.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Pravila o ratovanju postoje otkako postoje i ratovi. Naravno, nije oduvijek postojala grana međunarodnog humanitarnog prava kakvu danas poznajemo, ali se oduvijek rat pokušavao ograničiti. Tendencija moderne međunarodne zajednice nije da se rat u potpunosti ukloni iz prakse, već da se postavi u određene okvire, kako bi se što više smanjio broj stradalih nevinih žrtava. Proširuje se kategorija žrtava sukoba koje su zaštićene, proširuju se situacije u kojima žrtve uživaju zaštitu, te se osavremenjuju i modernizuju ugovori kojima su regulisani oružani sukobi. Komparativnom analizom međunarodnog humanitarnog prava prije i sada dolazimo do zaključka da moderno poimanje ove grane prava doprinosi boljoj pravnoj zaštiti žrtava i učesnika oružanih sukoba.

LITERATURA

1. Agenda for Peace, UN, 1992
2. B. Krivokapić, Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, Službeni glasnik, Beograd 2010.

⁴⁸ Čl. 52. St. 1. i 2. i čl. 57. st. 1. Protokola II

3. Centar za međunarodno humanitarno pravo i međunarodne organizacije, http://mhp.fpn.bg.ac.rs/pitanja_odgovori/pitanja_odgovori_2.html, 23.7.2014.
4. F. de Mulinen, Priručnik o ratnom pravu za pripadnike oružanih snaga, Društvo Crvenog krsta SCG i Međunarodni komitet Crvenog krsta
5. MKCK, <http://www.icrc.org>
6. M. Starčević (ur.), Izvori međunarodnog humanitarnog prava, Priručnik za profesionalne vojnike, pravnike i aktiviste Crvenog krsta, MKCK, Beograd 2002.
7. N. Borić, „Saradnja humanitarnih organizacija sa međunarodnim sudovima“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, L-2007. Povelja UN iz 1945. godine
8. NATO, <http://www.nato.int/>
9. Optužnica protiv Radovana Karadžića, http://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/bcs/cis_karadzic_bcs.pdf
10. Petrogradska deklaracija o upotrebi eksplozivnih metaka od 29.11.1868. godine
11. Priručnik Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Upoznajte MKCK, 2001.
12. Protokol I uz Ženevske konvencije iz 1949. godine, 1977.
13. Protokol II uz Ženevske konvencije iz 1949. godine, 1977.
14. R. Vukadinović, Međunarodni politički odnosi, Politička kultura, Zagreb 2004.
15. Rezolucija Vijeća sigurnosti broj 758 od 8.6.1992. godine
16. Rezolucija Vijeća sigurnosti broj 776 od 14.9.1992. godine
17. Rezolucija Vijeća sigurnosti broj 781 od 9.10.1992. godine
18. Rezolucija Vijeća sigurnosti broj 819 od 16.4.1993. godine
19. Rezolucija Vijeća sigurnosti broj 824 od 6.5.1993. godine
20. S. Fabijanić Gagro, Međunarodnopravno uređenje nemeđunarodnih oružanih sukoba, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2008.
21. UNPROFOR, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprofor.htm>
22. V. Đ. Degan, Međunarodno pravo, Školska knjiga, Zagreb 2011.
23. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru iz 1949. godine
24. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu iz 1949. godine.

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW: THE HISTORICAL BACKGROUND, SOURCES OF LAW AND BASIC RULES

Ajla Skrbic

Abstract:

There have always been certain rules that seek to limit warfare. Of course, in the beginning, these rules were not contractual nature, but eventually they obligate all international actors not only as contracts, but also as an international custom. These rules prescribe the precise rights and obligations of all those who participate in an armed conflict, as well as sanctions for violation of these rights and obligations. The development of the rules of international humanitarian law is going forward extension categories of victims of conflicts that are protected, expanding the situations in which are victims enjoying protection (international and non-international armed conflicts) and modernization of contracts in international humanitarian law.

Key words: International Humanitarian Law, treaty, civilians, Geneva Convention.